

crkva u svijetu

godina XXIII • broj 2 (98) • 1988

JEZIK U SLUŽBI CRKVE I CRKVA U SLUŽBI JEZIKA

Drago Šimundža

Narodni je jezik — poput fizičkog jezika u čovjeka — prirodni organ naroda. Rađa se i razvija sa svojim narodom. I narod s njim. U sebi je »genotipski« odreden: ima svoj tipični kod, ali i »fenotipski« hod, pravilan razvoj i povijest: sinhroniju i dijahroniju, horizontalnu vremensku određenost i vertikalnu historijsku oblikovnost.

Prirodni je nosilac jezika narod. I to ne samo jedna generacija, već mnoge, u kontinuiranom slijedu vremenā. Stoga se jezici nazivaju istim imenom kojim i narod u kojemu su nastali.

Razvoj suvremenih jezika ima svoju dugu povijest. Neki jezikoslovci pomišljaju na jedinstveno porijeklo, isti ishodišnji leksem ili korijen riječi, iz kojega su se tijekom dugih razdoblja, po imanentnim jezičnim zakonima, razvijala golemo jezikoslovna stabla i njihovi prirodni ogranci. Iako to nije lingvistički dokazano, sigurno se zna, na primjer, da brojna obitelj indoevropskih jezika vuče svoje zajedničko porijeklo iz istog jezičnog supstrata. Slavenski su jezici samo grana tog prastarog debla, kao što je hrvatski jezik sa sva tri svoja narječja: štokavskim, kajkavskim i čakavskim — važan ogranak na toj zajedničkoj grani.

Jezići se, dakle, premda potječu iz istoga korijena te imaju mnoge sličnosti, prirodno između sebe više ili manje razlikuju. Bitne su im leksičke, morfološke, fonetičke i sintaksičke karakteristike, ali im se ne mogu zanemariti ni druge važne odrednice: povijesne, kulturološke, socio-semantičke, idiomatske, semiološke i literarno-stilističke naravi, kao ni same pravopisne značajke.

S jedne strane gibak i komunikativan, jezik je u sebi strukturalno čvrst i stabilan. Organski se ponaša i »zakonski« razvija. Živa je stvarnost, a

ne fikcija, proizvoljni sustav ili puka konvencija. Ima svoju filološko-ontičku ne samo funkcionalno-komunikativnu vrijednost. Jer, mada je »znak«, »sredstvo« i »izričaj« — povijesni je entitet, u kojem se razvijaju i s kojim postoje i opstoje osnovne ljudske, društvene i narodne vrednote.

Sam jezik je u stvari temeljna vrednota. Po njemu se prepoznaju civilizacije i nacije, pojedinci i etničke skupine, narodi i njihova duhovna baština. Izraz je narodne duše i bitna odrednica cjelokupnog razvoja narodnog bića.

Crkva je opća zajednica. Kao takva nema svog vlastitog, »crkvenog« jezika. Nekada se, doduše, na Zapadu, zalagala za prednost latinskoga, posebno u liturgiji. No, poučena poviješću, danas je ispravno shvatila, da svaki narod ima svoje prirodno pravo na svoj jezik, na njegovo nacionalno ime i upotrebu, i u samim liturgijskim činima. Svjesna da je zajednica ravnopravnih ljudi i naroda, s njima je praktično od svog početka prigrlila i njihove jezike. Spontano se u svom apostolatu i radu njima služila, te istodobno i ona sama svojim radom, poukom, književnošću, kulturom njima služila.

Slično je postupala i naša Crkva, Crkva u hrvatskom narodu ili, kako mi često kažemo, Crkva hrvatskog jezičnog područja. Uz liturgijske jezike, latinski i staroslavenski u nas, koji su stoljećima bili i jezici hrvatske kulture i literature, naša se Crkva u svom radu služila narodnom, hrvatskom riječju. — I papu je, kad je ono došao na naše obale, dočekala i ispratila, kako kroničar zapisa, hrvatskom pjesmom i molitvom.

Ukratko, povijest hrvatskoga jezika, u sva tri njegova narječja — a to je zapravo hrvatski jezik — kao i u njegovu današnjem književnom obliku, čvrsto je vezana uz crkvenu duhovnu, pastoralnu, prosvjetnu, navještiteljsku i katehetsko-odgojnu djelatnost u našem narodu. Jezik je služio Crkvi i Crkva jeziku. Prvi zapisi i pouke, lekcionari i katekizmi, gramatike i rječnici, pučko štivo i književni tekstovi trajno su prisutni u Crkvi i narodu, na hrvatskom jeziku: od starih nepoznatih pregalaca i prvih poznatih hrvatskih pisaca benediktinaca Držihe i Dabrovida (Bašćanska ploča, XI. st.), preko poznatih svećenika kulturnih radnika: Bernardina Splićanina, Marina Držića, Mavra Vetranića, Vrančića, Kašića, Matije Divkovića, Belostenca, Della Belle, Grabovca, Kačića itd. do naših dana kada se hrvatski vjernici širom svijeta u crkvenom životu služe svojim materinskim jezikom, služeći, dakako, i oni njemu. Katoličke su zajednice odavno shvatile da će ljudi i narodi najskladnije surađivati i najbratskije živjeti, ako imaju svi jednake ovlasti i prava, ako se istinski poštuju njihove narodne vrednote. Zato se hrvatska Crkva i njezini vjernici na svim kontinentima, u suglasnosti s domaćim crkvenim zajednicama bez smetnje u liturgiji i drugim crkvenim službama služe svojim hrvatskim jezikom.

Hrvatski jezik, koji nas, naravno, najviše zanima, spada među najstarije žive evropske jezike. Stari su ga Hrvati donijeli iz pradomovine. Tada se je manje razlikovao od pojedinih slavenskih jezika nego danas. No trajno im je ostao vrlo bliz, posebno, što je mala lingvistička zanimljivi-

vost, dalekom ukrajinskomu i ruskomu, te među južnoslavenskim jezicima srpskomu.

Zbog te bliskosti između hrvatskoga jezika i srpskoga, uglavnom u štokavskom narječju, i zbog nekih drugih razloga, u prošlom se stoljeću počelo umjetno povezivati — i u govoru i u imenu — ova dva na svoj način filološki i kulturološki nacionalno oblikovana i imenovana jezika. Iako su se različito tumačili, pravi su razlozi redovito bili društveno-pragmatičke naravi, a ponekada, kao ono za vrijeme diktature, kad se ni u crkvama nije smio čuti čisti hrvatski izričaj (iako se jezik umjetno nazivao hrvatsko-srpskim i srpsko-hrvatskim), jasno su se odražavale i unitarističke namjere i »zakonske« težnje određene dominacije.

Narod, naravno, nije to mogao prihvatiti. Nemoguće je umjetno mijenjati i konvencionalno prekrajati ono što tisućljećima živi i raste u narodu i s narodom kao njegov organski dio. Narod nikada za to i nije bio pitan. Ali, da i je, i da je bio voljan ponuđeno prihvatiti, ne bi na to imao pravo. Jer, jezik nije vlasništvo jedne generacije — još manje njezinih predstavnika — da bi se ona u danom času mogla i smjela odricati onoga što pripada svima, prošlosti i budućnosti, narodu kao povijesnom entitetu, u svim oblicima njegova razvoja i rada, u životnoj konkretnosti i vjekovnoj baštini.

Budući da je jezik, kako smo u početku naznačili, prirodna bio-lingvistička realnost, neumjesni zahvati izvana neminovno ga krnje i ruše njegovo punopravno biće. Zanemarivanje ili odbacivanje njegove povijesne i filološke stvarnosti izlaže ga opasnosti da se, prema nečijoj volji ili opiji, pretvori u puko administrativno sredstvo i manipulativni privjesak. A to nije dobro. Ni razborito. Nije razborito s jezikom se voluntaristički poigravati, nakon više od tisuću godina njegova prirodnog narodnog i lingvističkog identiteta. Uostalom, povijest je učiteljica. I mi bismo mogli od nje nešto naučiti.

O jeziku se može i treba stručno raspravljati. Možemo biti radosni, kad nam ne trebaju prevodioci, kad su nam jezici slični i bliski. Ali, nepotrebno je iz toga izvoditi kontra-efekte. Jer, jezik po samoj prirodi stvari ima ista prava kao i narod. Neke su istine evidentne. Ne treba ih dokazivati. Svako umjetno raspravljanje o jeziku, njegovu tisućljetnom imenu i povijesnom ostvarenju, o međusobnom dogovaranju i razilaženju, stvara pomutnju i narušava osnovna načela koja su civilizirani narodi i, kako rekosmo, Crkva u svojoj univerzalnosti odavno prihvatili i praktično ostvarili.

S najdubljim poštovanjem prema svim ljudima, vjerama, rasama i narodima — i jezicima, naravno — hrvatska se je Crkva stoljećima opirala i odupirala izazovima i pritiscima različitih talijanaških, germanskih i mađaronskih preziranja, služeći se uporno svojim hrvatskim jezikom i istodobno služeći svomu jeziku. To joj je, priznat ćemo, bila časna obaveza i dužnost. Vremena se, znamo, mijenjaju, ali dužnosti nam ostaju iste. Ona riječ kojom se je služila trinaest stoljeća i njezina je riječ. Ona je se ne može odreći, jer bi time izdala sebe.